

O AUTENTIČNOSTI I ZNAČENJU JEDNE ISPRAVE BOSANSKOG »DJEDA« (1427)

Jaroslav ŠIDAK, Zagreb

U dosta obilatoj literaturi o heretičkoj »crkvi bosanskoj« nije se do g. 1956. spominjalo ime »djeda« Mirohne. Tada sam ga prvi put, s oznakom godine 1427, pridodao drugim po imenu poznatim starješinama te crkve¹ a ponovo sam to uradio u dva daljnja priloga², napomenuvši u prvom od njih i to da je od »djeda« Mirohne došla do nas jedna isprava sačuvana u latinskom prijevodu Ivana Tomka Mrnavića i da je ona, uz prijepis pisma »djeda« Radomira iz g. 1404, jedini dokument koji su bosanski »djedovi« za sobom ostavili. Međutim, sve do danas nisam imao prilike da ove moje tvrdnje potkrijepim dokazima pa to činim u ovom prilogu.³ A budući da je spomenuta isprava ne samo sadržajno nego i u doslovnom smislu riječi povezana s jednom drugom, također prevedenom, ispravom čija autentičnost podliježe sumnji, a zajedno s njome pripada čitavoj skupini nesumnjivo krivotvorenih isprava, potrebno je, prije svega, upoznati se s razvojem ovoga dosta zamršenog pitanja u historiografiji. Osim toga, premda je već sama pojava jedne, dosada neuočene, isprave bosanskog »djeda« vrijedna pažnje, značenje joj raste još i po tome što ona, uklopljena u slijed događaja, prinosi rješenju daljnje-ga spornog pitanja o političkoj ulozi i značenju »crkve bosanske« uopće u trećem desetljeću XV stoljeća.

¹ Enciklopedija Jugoslavije II, 395, s. v. Crkva bosanska.

² Enc. Jug. III, 1957, 19, s. v. Djed; Bogumilstvo i heretička »crkva bosanska«, Hist. pregled IV, 1958, 108.

³ Isto mišljenje o autentičnosti spomenute isprave zastupa danas i S. Čirković, Istorija Bosne, Beograd, 1964, 376, ali ni on nije iznio neke dokaze za njegovu opravdanost. Očigledno na osnovu moga teksta u Enc. Jug. III i bez ikakvih drugih detaljnijih podataka spominje »djeda« Mirohnu — nazivajući ga dosljedno (i u indeksu!) Mirhonom — D. M a n d i ć, Bogomilska crkva bosanskih krstjana, Chicago 1962, 207 i 209.

Ispravu »djeda« Mirohne iz g. 1427. prvi je u literaturu unio B. A. Krčelić u svom djelu »De regnis Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae notitiae praeliminare« (1770).⁴ Premda ju je prenio u cjelini, nije joj obratio pažnju. Uostalom, on je nije ni upoznao u njezinu originalnom obliku, makar to bio i njezin latinski prijevod, nego prema izdanju iz g. 1632, koje je priredio I. T. Mrnavić.⁵ I kasnije se, doduše, poneki historičar mogao poslužiti ovim rijetkim izdanjem, ali je glavnim izvorom za Mrnavićeve isprave postalo pristupačnije Krčelićevo djelo. Upotrijebio ga je već J. Chr. Engel, kome su »genealoške pretenzije Marnavićeve kuće« bile dobro poznate, a poznao je i spomenuto rimsko izdanje,⁶ ali je uza sve to cijenio isprave koje su u nj bile uvrštene i s punim se pouzdanjem koristio podacima onih dviju bosanskih isprava koje za naše pitanje dolaze, posredno ili neposredno, u obzir.⁷ Prema prvoj, koju je izdao kralj Dabiša 1394, Turci su već tada upali u Bosnu i doprli do Glasinca gdje su ih zadržale ugarske pomoćne čete pod tobožnjim Gojkom Marnavićem,⁸ a prema drugoj, koju je izdao Tvrtko II, 1426, Turci su opet opustošili Bosnu i povukli se tek pošto je tobožnji Ivan Marnavić s uspjehom završio svoje poslanstvo na sultanovu dvoru.⁹ Iako je

⁴ A. Solovjev, *Vlasteoske povelje bosanskih vladara*, Istorisko-pravni zbornik 1, Sarajevo 1949, 82, bilj. 21, navodi kao godinu izdanja Krčelićeva djela netačno 1763. Iznenaduje da se ista pogreška ponavlja i u S. Cirkovića: »Verna služba« i »vjera gospodska«, Zbornik Filoz. fak. VI-2, Beograd 1962, 106, bilj. 51, i *Istorija Bosne*, n. dj., 376. (Na sva tri mjesta spominje se podatak o »djedu« u ispravi kojoj je isprava »djeda« Mirohne dodana.) — Krčelić donosi tekst ove isprave na str. 258.

⁵ *Indicia vetustatis et nobilitatis familiae Marciae vulgo Marnavitiae Nissensis per Joannem Tomkum ejusdem gentis collecta et ad fortissimum Virum consanguineum suum Lupum sive Farkassium perscripta, Romae, 1632.* Krčelić spominje ovo izdanje — već u njegovo doba, kako sam kaže, vrlo rijetko — i u rukopisu svoje Povijesti pečujске crkve (usp. predgovor T. Smitičkasa izdanju Krčelićevih *Annua*, LIX—LX). U knjižnicama na području naše države nema nigdje toga izdanja, ali je u franjevačkom samostanu u Dubrovniku sačuvan rukopis koji sadržava istu građu pod naslovom: *Privilegia familiae Marnovitiae sibenicensis a diversis principibus concessa* (M. Brlek, *Rukopisi knjižnice Male braće u Dubrovniku I*, Zagreb 1952, 174, br. 183). Ondje je, prema Brleku, saopćeno i to da je Mrnavić dao u Rimu 1629. učiniti »službeni prijepis« i da je »neke« isprave preveo Metod Terlecki O. S. Bas. »de verbo ad verbum, in latino idiomate, ex quodam membrana pergamenata antiquissima, caractere cyrilliano ac antiquo lingua illirica scripta«.

⁶ J. Chr. Engel, *Geschichte des Ungrischen Reichs und seiner Nebenländer II*, Halle 1798, 152/3.

⁷ Engel, n. dj., III, 1801, 349 i 374.

⁸ B. A. Kerchelich, n. dj., 247/8.

⁹ Kerchelich, n. dj., 257/8.

potonja darovnica stavljena pod zaštitu »crkve bosanske« i njezina »djeda« Mirohne,¹⁰ a dodana joj je i posebna isprava toga »djeda«, zapečaćena drugim pečatom, zacijelo »djedovim«,¹¹ Engel se na te podatke nije uopće osvrnuo. Istu sudbinu doživjeli su oni u djelu I. Šveara, koji je iz Krčelića preveo Dabišinu ispravu,¹² i u »Serbskom ljetopisu« u kojem je V. Borockij, među ostalim, također preveo i tu ispravu.¹³ A kada je F. Miklošič 1858. izdao svoju poznatu zbirku isprava, on je obje vladarske isprave ocijenio kao sumnjive i pri tom naprosto prešao preko posebne »djedove« isprave, smatrajući je očigledno sastavnim dijelom Tvrtkove darovnice.¹⁴

Ako se u svima naprijed spomenutim slučajevima može naći neko opravdanje za takav nehaj, iznenađuje činjenica da je nedovoljna pažnja prema ovim izvorima ostala značajna sve donedavno i za djela u kojima se napose raspravljalo o srednjovjekovnoj prošlosti Bosne. F. Rački nije ni jednom prilikom uzeo u obzir podatke iz spomenutih isprava Tvrtka II i »djeda« Mirohne, iako nije izrazio ni najmanju sumnju u vjerodostojnost Dabišine isprave.¹⁵ Vj. Klaić je, naprotiv, obje vladarske isprave označio sumnjivima, i to drugu više nego prvu, a »djedove« isprave nije pri tom ni spomenuo.¹⁶ Tek je F. Šišić 1901. podvrgao ovo pitanje temeljitoj analizi, ali je i on tada ostavio »djedovu« ispravu po strani.¹⁷

Poznavajući I. T. Mrnavića kao jednog od najvećih falsifikatora u nauci, koji je svojim krivotvorinama zavodio mnoga pokoljenja historičara u bludnju, ne samo kod nas nego i vani, Šišić je s punim pravom primijenio u svojoj analizi najstrože mjerilo i tako došao do zaključka koji je izrazio riječima: »Da su te listine čisti plod Mrnavi-

¹⁰ »Et hoc ab illo ne auferantur propter vllam infidelitatem, quae non esset examinata per Bosnenses et ecclesiam Bosnensem . . . Et cum istis omnibus suprascriptis tradimus Ioannem et ipsius Posterios D. Abbati Mirohno et Abbati post Abbatem ad manus ecclesiasticas[. . .]« (257).

¹¹ »In eodem funiculo aliud sigillum paruum cum brevi appendice Privilegii[. . .]« (258).

¹² I. Švear, *Ogledalo Iliriuma IV*, Zagreb 1842, 166/7.

¹³ »Serbskij Lëtopis« za g. 1846, čast' treća, godina XX, knj. 74, 88—91.

¹⁴ F. Miklošič, *Monumenta serbica*, Vindobonae 1858, 224 (donosi samo opis prve isprave, prema Krčeliću, s potpunim navođenjem svjedoka).

¹⁵ F. Rački, *Pokret na slavenskom jugu koncem XIV i početkom XV stoljeća*, Rad JAZU III, 1868, 127/8. (Služi se Krčelićem.)

¹⁶ V. Klaić, *Poviest Bosne do propasti kraljevstva*, Zagreb 1882, 199 i bilj. 10, te 268, bilj. 22.

¹⁷ F. Šišić, *Kako je car Justinijan postao Slaven*, *Nastavni vjesnik IX*, 1901 (za naša pitanja dolaze u obzir str. 390—415, gdje Šišić govori o Mrnaviću, i napose 413/4, gdje analizira spomenute isprave).

ćeve ugrijane fantazije, nije nužno potanko dokazivati.«¹⁸ Uza sve to morao je najzad priznati »da je falsifikator imao češće u rukama bilo originalnih diploma bosanskih bilo prijepisa, jer je dosta dobro pogađao njihov karakter«. ¹⁹ Izvan svake je sumnje da je Mrnavić koješta izmišljao i da spomenute vladarske isprave treba, u najmanju ruku, smatrati prerađenima. Odstrane li se iz njih imena Mrnavićevih predaka, koje su bosanski kraljevi tobože darivali zbog njihovih tobožnjih zasluga izmišljenim posjedima, još uvijek preostaje okosnica događaja kojoj se ne može odreći vjerodostojnost i koju nikakav falsifikator u ono doba ne bi mogao iskonstruirati. Šišićevo nastojanje da upravo taj dio isprava obeskrjepi ne može više d a n a s izdržati kritike; štaviše, neki od njegovih odlučnih argumenata pretvaraju se d a n a s u isto tako odlučne protudokaze. Šišić nije mogao poreći da se imena većine svjedoka na Dabišinoj ispravi podudaraju s potpisima velikaša na jednoj drugoj ispravi toga vladara iz 1395. i svega je dva od njih označio kao »sasvim sumnjiva ili upravo izmišljena«. Tada još — prije nego što je sâm pronašao körmendske isprave (1905)²⁰ — nije mogao znati da je oblik »a Tribotio« samo latinizirano: »ot' Trěbotića«, a nipošto Trebinje, koje se, dakako, ne spominje u vladarskom naslovu, a niti je postojao neki »vojevoda od Trebinja«. ²¹ Pobijanje, pak, drugog svjedoka, za koga se u ispravi kaže da je »ex Croatia [...] marsalcus« datiranjem tzv. đakovačkog ugovora godinom 1393, otpada otkad je pouzdano utvrđeno da je taj ugovor između Dabiše i Žigmunda sklopljen tek potkraj juna ili na početku jula 1394. — dakle nekoliko mjeseci poslije Dabišine isprave datirane 2. IV 1394.²² Preostaje samo jedan podatak koji donekle opravdava sumnju: prema dosadašnjem znanju, Turci su prvi put upali u Bosnu 1396, na što Šišić s pravom upozorava. S obzirom na drugu Tvrtkovu ispravu, on se zadovoljava primjedbom da za svjedoka na njoj vrijedi isto ono što je već rekao o Dabišinoj ispravi. Pa ipak — iako su imena svjedoka u ispravi Tvrtka II, u svom latiniziranom obliku, dosta iskvarena, ona su ipak pretežno autentična. Od dvanaest poimenično navedenih svjedoka spominju se, doduše, u ispravi istog vladara od 16. VIII 1420. svega četvorica, ali su daljnja

¹⁸ Šišić, n. dj., 413.

¹⁹ Šišić, n. dj., 414.

²⁰ F. Šišić, Iz arhiva u Körmendu, Vjesnik Zem. arhiva VII, 1905.

²¹ Šišić, Kako je car Justinijan postao Slaven, 414.

²² Usp. S. Ćirković, O »đakovačkom ugovoru«, Ist. glasnik 1962, 3—10.

četvorica zasvjedočena iz drugih isprava u razdoblju od 1405—1446.²³ Osim toga, i pisar Radosav spominje se g. 1424.²⁴

U isto vrijeme kada je Šišić odrekao svaku vrijednost spomenutim ispravama, i Il. Ruvarac je dodirnuo pitanje Mrnavićevih falsifikata. Imajući u ruci njihovo izdanje, on ih je pažljivo proučio²⁵ i konstatirao »da su listine te skrpljene od samoga Tomka Mrnjavaća«, što se već »na prvi pogled« može vidjeti, ali je dopustio i to »da su gde koje od tih listina sastavljene pomoću drugih bosanskih listina, drugim licima izdanih, do kojih je bosanski biskup mogao doći«. ²⁶ U poblize razmatranje onih isprava koje su važne za naše pitanje nije pri tom ulazio jer je težište njegova interesa bilo tada na drugom području.

Svakako su ocjene Šišića i Ruvarca ubuduće utjecale na historičare koji — radi predmeta o kojem su raspravljali — nisu mogli izbjeći da zauzmu stanovište prema Mrnavićevim ispravama, makar o njima i ne pisali. Osim samog Šišića,²⁷ preko podataka ovih isprava prelazili su u svojim cjelovitim prikazima srednjovjekovne povijesti Bosne i Vl. Čorović (1940) i M. Perojević (1942). Taj je negativni odnos došao do punog izražaja i u cjelovitoj ocjeni koju je 1936. dao o Mrnavićevu radu N. Radojčić.²⁸ Međutim, on je upozorio i na jednu vrlo zanimljivu osobinu toga rada, tj. da je Mrnavić »pažljivo postupao« s nekim izvorima.²⁹ Odatle je slijedio zaključak vrijedan osobite pažnje: »Bilo bi veoma lako reći za pisca kova i načina rada Ivana Tomka Marnavića, kako je on tako neobuzdan fantasta i toliko smeo falsifikator da kod njegovih istoričkih sastava uopšte nema više smi-

²³ Od 12 imena svjedoka na ispravi Tvrtka II iz 1426. ostaju neizvjesna četiri: knezovi (principes) Petrus Silessitius, Draghicius Radicerictius, Vukatius Vukouitius i Joannes Bubanius, ali je posljednje nesumnjivo vjerno (prezime Bubanić spominje se i kasnije). Iskvareno ime Tuartco Bogoniuitius nesumnjivo je Tvrtko Borovinić, »veliki knez bosanski« (palatinus), koji se spominje od 1419—36. — Ispravu Tvrtka II od 16. VIII 1420. v. u Lj. Stojanovića, Stare srpske povelje i pisma I, Beograd—Sr. Karlovci 1929, 503/4.

²⁴ Na ime toga pisara, kao pouzdan »dokaz autentičnosti Mrnavićeve povelje«, upozorio je Solovjev, n. dj., 103.

²⁵ U Ruvarčevoj ostavštini nađeno je »preko šest lista izvoda« iz Mrnavićevih »Indicia«, koja je Ruvarac — kako sam kaže — dobio iz Budimpešte od poznatog publicista J. Asbótha. Usp. N. Radojčić, O dva rukopisa Ivana Tomka Marnavića, Zbornik Matice srpske za književnost i jezik I, 1953, pos. ot. 4.

²⁶ Il. Ruvarac, Poreklo Sibirjanina Janka, Kolo I i pos., Beograd 1901, preštampano u Zborniku Ilariona Ruvarca I, Beograd 1934, 515.

²⁷ F. Šišić, Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba, Zagreb 1902.

²⁸ N. Radojčić, O životu svetoga Save od Ivana Tomka Marnavića, Svetosavski zbornik I, Beograd 1936.

²⁹ N. dj., 343 (usp. i 346).

sla ispitivati odakle je crpeo vesti za njih, pošto ih je sam izmišljao. To bi bilo zbilja vrlo lako reći, ali i sasvim nenaučno, jer pisci vrste Marnavićeve nikada potpuno ne preziru istorijske izvore, nego se njima vrlo spretno — naravno, na svoj način — služe da bi izazvali poverenje kod čitalaca za svoje smele izmišljotine.«³⁰ Ovaj Radojčićev sud može se, dakako, primijeniti i na Marnavićev postupak s ispravama.

Polazeći sa slične pretpostavke, A. Solovjev je 1949, u svojoj diplomatskoj analizi bosanskih vlasteoskih isprava, došao u ocjeni naprijed spomenutih dviju isprava do zaključka potpuno suprotnog od dotada uvriježenoga. »Možemo tvrditi — napisao je tada — da je Ivan Mrnavić zaista imao u rukama dve autentične povelje bosanskih kraljeva koje je možda doneo sa svojih putova po Bosni iz nekog franjevačkog manastira, a jedino što je sebi dopustio — uneo ime Mrnavića mesto nekog drugog u tekst povelje.« Prema tome, one su »verodostojne i po formularu i po sadržini i po svedocima.«³¹ Svoje mišljenje potkrijepio je analizom pojedinih diplomatskih elemenata — od arenge, slične »raškoj« koja je bila uobičajena poslije Tvrtkova krunisanja, preko naracije, dispozicije i »evikcije« — srodne onoj u Dabišinoj ispravi iz 1392. — do svjedoka i potpisa.³² Dobro je istakao da se povelja Tvrtka II »lako prevodi u jezik originala«,³³ pa je to i sam učinio s onim podatkom koji govori o predavanju destinataru u ruke »djeda«. ³⁴ Protivno Šišiću, koji je bio uvjeren da Mrnavić »nije vidio za života biskupije svoje« tj. bosanske,³⁵ iako je bio više godina njezin titularni starješina, Solovjev se mogao osloniti i na Šišiću nepoznatu izvornu građu o Mrnavićevu putovanju Bosnom.³⁶

Premda je Solovjev u obrani vjerodostojnosti spomenutih isprava otišao svakako predaleko kada je njihovo krivotvorenje ograničio

³⁰ N. dj., 335.

³¹ Solovjev, n. dj., 83.

³² Usp. na i. mj. 90 (arenga), 92 i 93 (naracija), 98/9 (dispozicija), 99 (»evikcija«), 100 (svjedoci), 103 i 104 (potpisi pisara i kralja).

³³ N. dj., 99, bilj. 59.

³⁴ N. dj., 98/9.

³⁵ Šišić, Kako je car Justinijan postao Slaven, 405.

³⁶ Solovjev, n. dj., 83, bilj. 22, upućujući na K. Horvata, Monumenta historica nova historiarum Bosne et provinciarum vicinarum illustrantia, Glasnik Zem. muzeja XXI, Sarajevo 1909, 354. — Horvat piše ondje da je Mrnavić od 1621—23. putovao »krajinom bosanskom i hrvatskom i turskim zemljama« a da se 10. X 1623. vratio iz Bosne u Rim. — Prema A. Paviću, Ivan Tomko Mrnavić, Rad JAZU 33, 1875, Mrnavić 1624—26. »kao papinski protonotar s nadbiskupom zadarskim obilazao po dalmatinskom primorju te krajinah hrvatskih i bosanskih, razgledajući tamo stanje crkveno« (180). Sâm Mrnavić spominje 1631. u svojoj »Osmanščici« »mimošastna lita (1624—1626) dugujući dugovanja gospodska po Krajinah hrvatskih i bosanskih« (na i. mj., 99).

samo na promjenu destinatareva imena,³⁷ ipak je dovoljnim argumentima učvrstio vjerojatnost da su kao njihova podloga bile upotrijebljene autentične isprave. U svakom slučaju, isprava Tvrтка II od 7. X 1426. bliža je svojoj podlozi negoli Dabišina te se, osim imena destinatarata i darovanih posjeda, potpuno uklapa u tadašnji tok događaja.

Već je Vj. Klaić, usprkos svojoj sumnji, naveo ovu ispravu među ostalim izvorima za provalu Turaka u Bosnu 1426.³⁸ Podatak o poslanstvu »ad Portam« i spomen »Murat Biga« (Caesar Turcarum) potpuno se podudara s istim takvim podatkom o poslanstvu vojvode Radosava Pavlovića 1433.³⁹ Autentičnost podloge postaje pogotovu očigledna u onom njenom dijelu koji govori o »djedu« i »crkvi bosanskoj«. Formule koje su ovdje upotrijebljene ne razlikuju se u osnovi od sličnih formula u drugim pouzdanim ispravama.⁴⁰ Svako, pak, nepovjerenje prema ovoj ispravi, s naprijed spomenutim ograničenjem, mora otpasti ako se uzme u obzir njezin »appendix« — isprava »djeda« Mirohne, koju ni Solovjev nije spomenuo braneci autentičnost Tvrtkove isprave.

II

Isprava »djeda« Mirohne ima, prema B. A. Krčeliću, ovaj tekst:
»In Nomine Patris et Filii et Sancti Spiritus: Dicit D. Abbas Mirohna: Tradidit mihi Dominus Rex Tuartko Ioannem Marnautium Nissensem qui nominatur Turka, vt ipsi daretur fides ecclesiastica et ipsi et ipsius posteritati pro ipsius fideli seruitio, vt illi sit fides Ioanni et ipsius bonis, et quod illi litteris consignatum a Dominatione, et hoc non examinabitur ab Ecclesia et bonis Bosnensibus, quousque non

³⁷ Isto mišljenje zastupa u najnovije vrijeme i S. Ćirković, Istorija Bosne, n. dj., 367, bilj. 4, i 376, bilj. 1, iako se u samom prikazu ne služi podacima spomenutih isprava. Obje smatra samo »interpolisanima« u imenima destinatarata, a o drugoj kaže izričito: »Falsifikat potiče od Ivana Tomka Mrnavića koji je, kako se može upoređivanjem utvrditi, zamenjivao destinatarata svojim izmišljenim pretkom, a ostali deo povelje verno prevodio.«

³⁸ Vj. Klaić, n. dj., 268, bilj. 22.

³⁹ »... poslati na spěh čověka moga gospodinu caru Murat begu i njegovim vezirom na portu...« (Miklosich, n. dj., 369).

⁴⁰ Usp. u ispravi kralja Tomaša braći Dragišićima od 22. VIII 1446: »... da im se toi neima poreći niti potvoriti ni na mane donesti ni za ednu neviru ni zgrihu kraljevstvu našemu što ne bi ogledano gnom' didom' i crkvom' bosanskom' i dobrimi bošnami i s timii sa vsim' tim' više pisanim' pridasmu ih' gnu didu Miloju i didu kon' dida u ruke crkovne.« (Arhiv JAZU, Ćir. I, 4; Miklosich, n. dj., 438—440).

fieret aliquid contra fidem D. Regis Tuartko, et Ecclesiam. Qui vero succedet post me in Praelaturam Domino Abbati ipsum commendo, ut iterum D. Abbati alteri successori suo in principio Praelaturae suae commendet, vt patet ex meis et regiis litteris, scriptum Buhorinae Natiuitatis Christi millesimo quadringentesimo vigesimo septimo etc.»

Izume li se ime destinatarata koje se spominje na dva mjesta, u ovoj ispravi nema podatka koji bi se mogao ocijeniti kao izmišljen. Ime Mirohna poznato je već iz isprave bana Mateja Ninoslava od 22. III 1240.⁴¹ i ulazi u red drugih osobnih imena sa završetkom na -hna kao što su to Radohna,⁴² Gradihna⁴³ i dr. Naziv »D. Abbas«, kako je ovdje, kao i u kraljevoj ispravi, prevedena titula »gospodin dēd«, koja mu se i u službenim dokumentima daje⁴⁴ nije Mrnavićeva izmišljotina. Već 1601. upotrijebio ga je u istom značenju za poglavara bosanskih »redovnika« (monaci) i njegovih samostana (monasteri) M. Orbini.⁴⁵ Ni izraz »praelatura«, za »djedovu« funkciju u »crkvi bosanskoj«, nije upotrijebljen samo ovom prilikom, iako nam domaći izraz nije poznat. U bolinopoljskoj izjavi iz g. 1203, koja je također sačuvana samo u latinskom prijevodu, priori bosanskih redovnika obvezuju se da će, pomognuti savjetom ostale braće, birati ubuduće »prelaturam a romano pontifice tantum confirmandum.«⁴⁶ Kao i u kraljevoj ispravi tako se i ovdje formule koje govore o jamstvu i zaštiti »crkve bosanske« podudaraju s formulama originalnih dokumenata u svima svojim pojedinostima. Termin »fides ecclesiastica« nije se, doduše, drugdje sačuvao, ali mu je značenje isto kao u riječima Tvrtkove isprave Stjepanu Rajkoviću: »u vĕru dĕdinu i sve cr'kve bosanske i vse kr'stjane.«⁴⁷ Ni upotreba riječi »Ecclesia« mje-

⁴¹ Stojanović, n. dj., I, 7: peharnik Mirohna, u banovoj pratnji (1240).

⁴² Na ploči bana Kulina, nađenoj u Muhašinovićima (Zemaljski muzej, Sarajevo), urezana su u jedan od križeva riječi: Se pisa Radohna kr'stĕnin.

⁴³ Kralj u Duklji oko 1131—1142 (Ljetopis popa Dukljanina, gdje ima još nekih imena s takvim završetkom).

⁴⁴ Premda se bosanski »djed« u svom pismu Dubrovčanima od 8. I 1404. sam naziva »gospodin episkup crkve bosanske« (Stojanović, n. dj., I, 434), u ispravama, zapisima i drugim izvorima isključivo se naziva »dēd« (gospodin d., d. veliki, gospodin d. crkve bosanske, d. bosanski i dr.). Tako ga nazivaju ban Tvrtko (u ispravi Stjepanu Rajkoviću), kraljevi Ostoja (1404) i Tomaš (1446), herceg Stjepan Vukčić (1454) pa i sama »crkva bosanska« (potvrda darovnice knezu Vukoslavu Hrvatiniću »pred dē(do)m' velikim' Radoslavom«, 1325). — O »djedu« usp. Šidak u Enc. Jug. III, 19.

⁴⁵ »l'Abbate, ch'era in questi Monasteri, chiamauano Ded« (Il regno degli Slavi, 354).

⁴⁶ T. S mi č i k l a s, Diplomatički zbornik III, 1905, 24, 25.

⁴⁷ Usp. J. Š i d a k, O vjerodostojnosti isprave bosanskog bana Tvrtka Stjepanu Rajkoviću, Zbornik radova Filoz. fak. u Zagrebu I, 1954, 41 (s faksimilom Vitezovićeve transkripcije u latinici).

sto »ecclesia Bosnensis« — kako se ona naziva u kraljevoj ispravi — ne protivi se načinu izražavanja u originalnim ispravama. Naprotiv, upravo isticanje »crkve« kao takove najpouzdaniji je znak da isprava nije mogla biti izmišljotina.⁴⁸ Isprava je datirana godinom 1427. po Kristovu rođenju pa je i u tom pogledu u skladu s načinom datiranja koji se u Bosni općenito upotrebljavao.⁴⁹ Kako se vidi, »djed« je svoju ispravu ispostavio više mjeseci poslije kraljeve, iako tačan datum nije u prijevodu naveden jer je tekst na kraju prekinut.⁵⁰ Najzad, preostaje podatak o mjestu u kojem je »djed« Mirohna tada boravio, a koje se naziva »Buhorinia«. Poznato je da »djed« bosanski nije imao stalno sjedište nego da je boravio u pojedinim »kućama« (samostanima) »krstjana«, jer je i sam bio redovnik (krstjanin). Oblik gornjeg imena mora da glasi Bohorina, kao i ime rudnika koji se u to doba spominje u srpskom Podrinju,⁵¹ ali naselje tog imena nije nam u Bosni poznato. To, dakako, ne znači da nije moglo postojati. Upravo izuzetnost tog imena govori u prilog autentičnosti isprave.

Prema tome, Mrnavić je morao doći do originalne isprave »djeda« Mirohne i to zahvaljujući ispravi Tvrtka II, s kojom je ona bila povezana. Gdje i kako je do kraljeve isprave došao, o tome nam, doduše, nije sačuvao nikakav podatak, ali »djedovu« ispravu izričito spominje u svom rukopisnom opisu Bosne iz g. 1627. Govoreći o darovnicama bosanskih vladara i njihovoj potvrdi odnosno jamstvu od strane »dida« kao najvišega crkvenog poglavara, on dodaje da se jedna od takvih sačuvanih »djedovih« isprava, »neodvojivo privezana na uzicu kraljevskog pečata«, nalazi u njegovu posjedu.⁵²

⁴⁸ Usp. na i. mj.: »... dokle je korēn u Bosnē cr'kve božje, da o tom' ima cr'kva stati«.

⁴⁹ I »djed« Radomir datira svoje pismo Dubrovčanima 1404. u »lěto rožd'stva Hristova.«

⁵⁰ Ne smatram vjerojatnim da je isprava završena kraticom »itd.« odnosno »k' tomu«, nego je to zacijelo urađeno prilikom prevođenja.

⁵¹ Usp. o tom rudniku prilog M. J. Dinića u Prilozima za književnost, jezik, istoriju i folklor XIII, 1933, 67.

⁵² »E per confermatione di quanto si dice in proposito della ragione viua, che la sedia apostolica tiene sopra il regno di Bosna, chiaro sta, che li principi et regi di quella non furono giamai patroni di beneficiar alcuno, per benemerito si fusse del publico con alienatione di beni stabili, come di ville, casali, castello etc., se simili gratie et beneficij registrati nelle carte di publiche concessioni, con appensione di regii sigilli, continenti, le ratificationi delli baroni del regno, non veniuano approvate et aualorate dal supremo prelato del regno chiamato: »Did«, cioè abbate. con appensione di carta approbante authorizzata con suo sigillo, et abligata indissolubilmente al cordone del sigillo regale, come tra quelle poche che dall' incenerito regno sono auanzate, vene fa fede quella che vengo in casa mia.« (K. Horvat, n. dj., 359.)

U Mrnavićevim tekstovima ima više podataka koji svjedoče o tome da je on češće dolazio u dodir s originalnim ispravama⁵³ i da je, kako K. Horvat zaključuje u povodu gornjeg slučaja, »skupljao stare listine«. ⁵⁴

III

Budući da je vjerodostojnost isprave »djeda« Mirohne — s izuzetkom spomena o tobožnjem destinataru — i po obliku i po sadržaju sada potpuno zasvjedočena, postavlja se pitanje: koliko ona pridonosi boljem poznavanju prilika u Bosni u to doba. Premda nam destinatar nije poznat, a ni zemljišni opseg donacije nije pouzdan, obje isprave — i kraljeva i »djedova« — nesumnjivo dokazuju da je ugled »djeda« i utjecaj »crkve bosanske« u javnom životu zemlje bio tada, na prelasku iz g. 1426. u 1427, još uvijek vrlo velik. S obzirom na to da postoji mišljenje prema kojemu je taj utjecaj počeo opadati s jačanjem kraljevske vlasti već od početka 20-ih godina, kada je Tvrtko II 1420. po drugi put zasjeo na prijestolje,⁵⁵ i da se tom mišljenju u najnovije vrijeme pridružilo i daljnje mišljenje o naglom porastu katolicizma kao rezultatu uspješne djelatnosti franjevac, osobito u srednjoj Bosni, još na početku XV stoljeća,⁵⁶ nameće se potreba da se

⁵³ U svojoj »Vita b. Augustini« (Kažotić) Mrnavić opisuje jednu, nesumnjivo autentičnu ispravu iz XIV st., koju je vidio u Nikole Frankapana (Pavić, n. dj., 124).

⁵⁴ K. Horvat, n. dj., 363, bilj. 12. Iz Mrnavićeva opisa Bosne vidi se i to da mu je bio dobro poznat novac kralja Tomaša s likom Grgura pape na reversu (na i. mj., 359).

⁵⁵ M. Dinić, Državni sabor srednjevekovne Bosne, Beograd 1955, 67/8. Pošto je konstatirao da se od 1420. vidi »postepeno[.] izvesno jačanje centralne vlasti«; da, zatim, »feudalna anarhija prelazi svoju kulminaciju i od dvadesetih godina nema više pomena o onoj strahovitoj zakrvljenosti među bosanskom vlastelom«; da, najzad, pojedini feudanci prelaze na katolicizam iz straha od Turaka«, Dinić zaključuje da »popušta« stari savez između vlastele i »bosanske crkve« i da »ova gubi svoj raniji uticaj«. S. Čirković, Die bosnische Kirche, Accademia nazionale dei Lincei a. CCCLXI—1964, 570, ovu promjenu u položaju »crkve bosanske« još je odlučnije datirao u doba »otprilike poslije 1420«. (»Die Entwicklung des bosnischen Staates zeigt ungefähr nach 1420, dass sich die Fähigkeit der bosnischen Kirche, auf die Politik Bosniens einwirken zu können, um vieles verringert hat.«)

⁵⁶ D. Mandić, n. dj., 179—180 i 410, dokazuje da su franjevci već prije 1402. postigli velike uspjehe u obraćanju bosanskih heretika i osuđuje kao neispravno mišljenje koje stavlja u sumnju »uspjeh franjevačkih misionara u drugoj polovini 14. i početkom 15. stoljeća« kao i mišljenje »da su katolički misionari do Tomaševa doba imali mali uspjeh u Bosni« (u posljednjoj rečenici trebalo bi da bude sažeto mišljenje koje, tobože, zastupa pisac ovih redaka u dva svoja citirana rada). Pošto je konstatirao da su se »dvadesetih godina 15. stoljeća prilike u svijetu i u Bosni promijenile u korist katoličke crkve i njezina nastojanja, da pristaše bogomilske crkve u Bosni konačno privede u svoje

istinitost ovih mišljenja provjeri na činjenicama koje ne samo pret- hode nego i neposredno slijede poslije isprave »djeda« Mirohne. To je utoliko potrebnije jer se oba ova mišljenja dopunjuju, izražava- jući svako za sebe određene tendencije historijskog razvoja koje su bile među sobom najtješnje povezane. Drugim riječima, kraljevska je vlast jačala s oslonom na katolicizam, pa je takav razvoj bio za »crkvu bosansku« svakako nepovoljan. Radi se o tome da se taj raz- voj u pojedinim svojim fazama što bolje upozna i da se one vremen- ski što tačnije utvrde. Zadaća je ovih redaka da, s naročitim obzirom na ispravu »djeda« Mirohne, pridoesu svoj udio produbljenju ove problematike.

Da se ispravno ocijene različite vijesti i brojevi podaci o uspj- sima franjevačke vikarije u Bosni do 20-ih godina XV stoljeća, ne valja smetnuti s uma dvije odlučne činjenice: 1) da se spomenuta vikarija uskoro poslije svog osnutka između 1340. i 1342.⁵⁷ počela širiti daleko preko političkih granica tadašnje Bosne i da je najveći opseg postigla »koncem četrnaestoga stoljeća, kada se protezala od Besarabije do, pa i preko Jadranskoga mora, zapremajući neke samo- stane na Apeninskome Poluostrvu u Apuliji«;⁵⁸ i 2) da se njezina mi- sionarska djelatnost nije ograničavala samo na obraćanje heretika nego da je obuhvaćala i shizmatike, koji su često bili progonjeni i prekrštavani kao i heretici.⁵⁹

Ne ulazeći na ovom mjestu u pitanje kakav su uspjeh franjevci mogli u svojoj misionarskoj djelatnosti postići u nekoliko prvih de- setljeća poslije osnutka bosanske vikarije,⁶⁰ razmotrit ćemo ovdje izvorne podatke koji dolaze u obzir za ocjenu te djelatnosti na pre- lomju XIV i XV stoljeća. Tzv. Catalogus Pisani, vjerojatno iz g. 1385, koji je sačuvan u djelu generala reda fra Bartolomeja iz Pise, nabraja

krilo«; da je Tvrtko II bio od malih nogu odgajan u katoličkom duhu i da su franjevačkom vikarijom u Bosni upravljali tada »odlični i sveti muževi«, a da je 1422/3. osnovana i nova Srebreničko-visočka biskupija, on zaključuje: »Sve ovo unosi u Bosnu novi život i daje posebnu snagu katoličkom nastojanju, da se Bosna povрати katoličkoj crkvi« (404). On upravo govori »o velikom uspjehu franjevačkoga apostolata u Bosni« prije 1434 (405), dakle u doba kada je »djed« Mirohna ispostavljao svoju ispravu.

⁵⁷ Usp. o postanku bosanske vikarije i o njenoj djelatnosti na obraćanju heretika i shizmatika (pravoslavni) J. Šidak, Franjevačka »Dubia« iz g. 1372/3. kao izvor za povijest Bosne, Istoriski časopis V, 1955, 209—221.

⁵⁸ J. Jelenić, Ljetopis franjevačkog samostana u Kr. Sutjesci, Glasnik Zem. muzeja 1923, 1. — Mandić, n. dj. napominje tek za sredinu XV stoljeća da se bosanska vikarija »tada prostirala od Jadrana do Karpata« (177).

⁵⁹ Na tu je činjenicu upozorio već I. Rupčić, Entstehung der Franziskaner Pfarreien in Bosnien und der Herzegowina und ihre Entwicklung bis zum Jahre 1878, Breslauer Studien zur historischen Theologie, N. F. II, 1937, 75, bilj. 20. Usp. i Šidak, Franjevačka »Dubia«, n. dj., 217—221.

⁶⁰ Usp. o tome Šidak, Franjevačka »Dubia«, 214—220.

u svemu 35 samostana bosanske vikarije, okupljenih u sedam kustodija, od kojih su bosanskoj pripala svega četiri samostana (Sutiska, Sv. Nikola,⁶¹ Lašva, Olovo) a usorskoj šest (od toga barem tri izvan Bosne). Pribrojimo li tome i loca u Srebrenici, Teočaku (mačvanska k.), Glamoču (duvanjska k.) i neka u sjeverozap. Bosni, od starine katoličkoj (krbavska ili grebenska k.), onda izlazi da se od 35 samostana bosanske vikarije tek nešto preko deset njih nalazilo na teritoriju tadašnje bosanske države.⁶² Osim toga, čini se da u Bosni nije bilo ni dovoljno redovnika. Premda je Grgur XI g. 1372. dopustio da onamo ode do 60 redovnika, a 1378. povisio taj broj za daljnjih 30, ipak je sam vikar 1380. zapisao da ih je primio samo 20, a 1395. još 6, dakle u dva desetljeća svega 26!⁶³ Uza sve to isti je vikar, Bartolomej iz Alverne, izvijestio na početku 1402. papu Bonifacija IX da su franjevci njegove vikarije obratili oko pet stotisuća osoba. Premda se u konceptu papina pisma doista spominje tako visok broj,⁶⁴ teško je povjerovati u njegovu, tako lijepo zaokruženu, tačnost (ako se, možda, ne radi o pogrešci pisara). Ne raspoložemo brojčanim podacima o sveukupnom stanovništvu Bosne u to doba, ali ne može biti sumnje da ono nije moglo mnogo prelaziti taj broj, a kako se olako postupalo s brojkama kojima je trebalo izraziti uspjeh u širenju katolicizma najbolje pokazuje primjer sa tobožnjih 100.000 i više obraćenih shizmatika i heretika u vidinskom kraju u Bugarskoj g. 1366, koji su, tobože, prekršteni u svega pedeset dana.⁶⁵ Međutim, i bez obzira na taj momenat, podatak se ne odnosi samo na Bosnu nego na cijelu prostranu bosansku vikariju.⁶⁶

⁶¹ D. Mandić, Bosna i Hercegovina. Povjesno-kritička istraživanja I, Chicago 1960, 73—80, dokazao je da lokalitet »Mile« (»na Milêh«), gdje se ovaj samostan nalazio, ne valja poistovećivati s Mileševom kod Modriče, u Usori, nego da je ležao »na području današnjih sela Muhašinovića i Arnautovića s obje strane Bosne« (80). Samostan je, prema Orbiniju (355/6) podigao Stjepan Kotromanić.

⁶² V. ovaj popis u J. Jelenića, Problem dolaska franjevaca u Bosnu i osnutka bosanske vikarije, Knjižnica »Nove revije« 7, Split 1926, 14. Usp. i Rupčić, n. dj., 29.

⁶³ G. Čremošnik, Ostaci arhiva bosanske franjevačke vikarije, Radovi Naučnog društva BiH III, 1955, 19.

⁶⁴ Kako pokazuje faksimile u Mandića, Bogomilska crkva, 460, u papinjoj se buli spominje »quingenta milia personarum infidelium«, a ne »quinguinta«, kako se to mjesto dosada uvijek citiralo (usp. F. Šišić, Nekoliko isprava iz početka XV. st., Starine JAZU, 39, 181).

⁶⁵ Usp. Šidak, Franjevačka »Dubia«, 218/9.

⁶⁶ Ne stoji, dakle, tvrdnja Mandića, Bogomilska crkva, 179, da su franjevci, prema saopćenju fra Bartolomeja papi, »do te godine obratili i pokrstili u Bosni oko 500 tisuća bogomila«, koji broj Mandić ne smatra nevjerojatnim, jer su franjevci tada imali u svojoj vikariji »preko 40 samostana sa kojih 500 članova, razasutih od Novoga u Boki Kotorskoj do Omiša na Cetini, te od Jadranskoga mora do Drine na istoku i Drave na sjeveru«.

Kad bi uspjeh u širenju katolicizma među bosanskim hereticima do početka XV st. bio neusporedivo manji od navedena broja, »crkva bosanska« morala bi već tada izgubiti svaki utjecaj u javnom životu. A upravo iz toga vremena, od g. 1404. dalje, potječe najviše neposrednih dokaza o njenom velikom značenju u društvenom i političkom životu Bosne!

Ovo značenje nije »crkva bosanska« izgubila ni tada kada je katolička crkva u Bosni, poslije puna dva stoljeća, dobila opet jednom svoju posebnu biskupiju. Postoji mišljenje da je ta biskupija — koju papinska pisma nazivaju različitim imenima, pri čemu se u složenicama uvijek spominje Visoko, a od g. 1440. i Srebrenica — osnovana g. 1422/23,⁶⁷ iako se u spomenutim izvorima spominje tek od 12. IV 1434. S obzirom na to da dokaz kojim bi ovo mišljenje trebalo potkrijepiti ne tvrdi ništa drugo nego da su »Bosnenses« tj. heretici bosanski prisvojili područje katoličke biskupije, sa sjedištem u Đakovu, koje se prostire preko Save,⁶⁸ preostaje samo jedan siguran zaključak: da je »srebreničko-visočka« biskupija osnovana negdje prije 1434. Starješine su joj bile trojica franjevac, koji su sada po imenu poznati, a ona je prestala postojati već negdje prije 30. IX 1446.⁶⁹ Prema tome, njezin osnutak ne treba uzimati u obzir kada želimo pobliže upoznati situaciju u kojoj je »djed« Mirohna primao u zaštitu nepoznatog destinataru.

Doduše, Tvrtko II je otvoreno istupao kao katolik. Na njegovu dvoru spominje se g. 1422. fra Stjepan kao utjecajna ličnost,⁷⁰ a on sam je 1428. isticao u pismu papi da je »fidei catholice cultor« i da obdržava katoličke obrede.⁷¹ Uza sve to morao je u istom pismu pri-

---

⁶⁷ D. Mandić, Srebreničko-visočka biskupija, Hrvatska revija X, Buenos-Aires 1960. (Ovaj je tekst istovetan s tekstom poglavlja, pod istim naslovom, u knjizi autora: »Bosna i Hercegovina« I, 405—421, ali su mu dodani Dokumenti, 573—578.)

⁶⁸ Fermendžin, n. dj., 133: »... ecclesia bosnensis, cuius episcopus nunc in Diaco residet, est ultra Savum, quae similiter nunc cum suis terris a Bosnyensibus possidetur« (Žigmund 1430. ugarskom saboru). — Mandić, Bosna i Hercegovina I, 418: »To nam kaže, da je nova bosanska biskupija srebreničko-visočka osnovana prije god. 1430.«

⁶⁹ Papa spominje toga dana Glamoč kao mjesto »nullius diocesis«.

⁷⁰ N. Jorga, Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle II, Paris 1899, 211.

⁷¹ L. Thallóczy, Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter, Leipzig 1913, 142: »Cum tamen sancte Romane ecclesie obediens et fidei catholice cultor prout gestorum in ritibus eiusdem fidei catholice per eum observatis, quosque observat ut vult et tenetur observare de presenti et in futurum evidens experientia que omnium rerum magistra dicitur, docet et augmentator existat [...]«

znati da je kraljem »nevjernika i shizmatika«,⁷² iako bi svrsi pisma — braku s katoličkom plemkinjom — bolje odgovaralo da je ovu činjenicu ponešto ublažio.

U skladu je s tom činjenicom i osobita počast koju je Tvrtko II morao potkraj 1426, i poslije svog izmirenja s kraljem Žigmundom,⁷³ ukazivati poglavaru heretičke »crkve bosanske«. »Djed« je 1428, kako to svjedoče instrukcije Dubrovačke republike njenim poslanicima na bosanskom dvoru, imao u kralja još uvijek tolik utjecaj da su poslanici upućivani upravo na njegovo posredovanje u pitanjima koja su za dubrovačku trgovinu bila važna.⁷⁴ Ni kasnije nije »crkva bosanska« prestajala da bude osnovna vjerska snaga u zemlji, iako je moć franjevac na dvoru i među vlastelom postepeno rasla. Crkveni koncil koji je od 1431. vijećao u Baselu o reformama u crkvi i o uspostavi jedinstva u cijelom kršćanstvu smatrao je Bosnu izrazito heretičkom zemljom, pa je, zacijelo u njegovo ime, dominikanac Ivan Stojković 1433. nastojao da s pomoću Dubrovačke republike sklone Tvrtka II i bosanske velmože na slanje poslanstva koncilu. Pitanje o obraćenju kraljevih podanika produžilo se do 1435, ali bez ikakva rezultata.⁷⁵ Još pri kraju Tvrtkove vladavine, 1442, jedan je njegov podanik na Rimskoj kuriji, u ime kraljevo i cijele zemlje, izjavio da se odriče »manihejske dogme«, priznajući rimsku vjeru i predaju boljom,⁷⁶ ali je kralj i tada običavao da se Dubrovačkoj republici obraća u nov-

⁷² »Cum devotus vester orator Stephanus Thewerkho Dei gratia rex Bosne in medio infidelium et scismaticorum dicti regni incolarum et habitatorum regali iurisdictione utatur et habitet, quidam sui emuli labia detractionis aperiant, asserentes ipsum pro eo, quod infidelium et scismaticorum huiusmodi rex est, eos in ipsorum errore confovero.« (Na i. mj.).

⁷³ »... pacem et unionem secutam esse inter dominum regem Hungariae et dominum regem Bossine« (mletačka sinjorija vojvodi Sandalju 9. VIII 1425; Š. Ljubić, Listine o odnošajih južnoga Slavenstva i mletačke republike IX, 1890, 4).

⁷⁴ U instrukciji 1. VI 1428: »Et per caso voi vi trovasse col died et luy con voi, salutateo per parte nostra et dandogli la lettera de credenza ditegli quanto la terra a buona speranza in luy et narrandogli la novitate facte sopra li nostri mercatanti et monstrandoli pericoli et danni predicti pregatelo che se adoperi con la maesta del re che questi novita non sia.« U instrukciji 3. VII 1428: »Par la requesta se la poveglia de patti et promesse che abiamo con li reali et signori de Bosna la qual vi mandessemo dovete monstrarvi respondemo che la ditta poveglia fa per noi et in favor nostro si che essa potete et dovete monstrar allo died et qualli altri cortexani che cognoscete benivoli et amici dela signoria nostra et li quali sperate dubiano esser et operarsi in favor nostro.« (Dinić, n. dj., 12, bilj. 23.)

⁷⁵ O akciji baselskoga koncila usp. J. Šidak, Problem »bosanske crkve« u našoj historiografiji od Petranovića do Glučca, Rad JAZU 259, 1937, 134—139.

⁷⁶ »... His diebus venit ad sedem apostolicam dominus episcopus Ferrariensis cum quodam legato regis Bosnae, et in publico consistorio regis nomine et totius regni dogma Manichaeorum ipse legatus abiuravit, Romanamque fidem et traditiones nostras meliores esse confessus est [...]« J. Matasović, Tri humanista o Patarenima, Godišnjak Skopskog filozofskog fakulteta I, 1930, 251.

čanim poslovima pismima koja bi »upisao pred redovnicima rimske vjere ili vjere bosanske«. ⁷⁷ Poznato je, najzad, koliko je neprilika doživljavao Tvrtkov nasljednik Stjepan Tomaš, koji je prvobitno i sam bio vjernik »crkve bosanske«, zbog toga što je ukazivao naročite počasti predstavnicima te crkve, ⁷⁸ u doba kada su franjevci, povodeći se za »krstjanima«, doista počeli sve osjetljivije utjecati na javni život zemlje. A i tada, 1446, bio je Stjepan Tomaš primoran da darujući braću Dragišiće postupa na isti način kao Tvrtko II dvadesetih godina prije. On je braću predao »gospodinu didu Miloju i didu kon dida u ruke crkovne« i obvezao se da im se donacija ne će ni u kom slučaju povrijediti sve dok njihova »nevira« ili »zgriha« kraljevstvu ne bude »ogledana« »gospodinom didom i crkvom bosanskom i dobrimi Bošnjani« tj. vlastelom. ⁷⁹

Prema tome, o nekom opadanju ugleda i utjecaja »crkve bosanske« u 20-im i 30-im godinama ne može se govoriti. Do neke promjene u tom pogledu dolazi u 40-im godinama, i to vrlo postepeno, a odlučan zaokret nastaje tek u šestom desetljeću, neposredno pred sam pad bosanske države.

Zusammenfassung

ÜBER DIE ECHTHEIT UND DIE BEDEUTUNG EINER URKUNDE DES BOSNISCHEN »DJED« (1427)

Nachdem der Verfasser schon seit dem J. 1956. das dürftige Katalog der Bischöfe der häretischen »Bosnischen Kirche« mit dem Namen des »djed« Mirohna bereicherte, dessen Urkunde aus dem J. 1427. in lateinischer Übersetzung, und zwar in einer Schrift des, durch seine Fälschungen berüchtigten, I. T. M(a)rnavić (1632) aufbewahrt, zu uns gelangte, bietet er in diesem Beitrage nachträglich die Beweise für ihre Echtheit.

Nach einer historiographischen Übersicht, in der er feststellte, dass die Urkunde des Königs Tvrtko II. für den angeblichen Gojko Marnavić, zu welcher die obenerwähnte Urkunde eigentlich ein Annex darstellt, zwar teilweise durch I. T. M(a)rnavić überarbeitet wurde, jedoch im wesentlichen als authentisch anzusehen sei, geht der Verfasser zur ausführlichen Analyse des Annexes über. Er kommt dabei zum Resultate, dass alle formalen und inhaltlichen Merkmale dieser Urkunde, ausser dem Namen des angeblichen Destinatars, für ihre Echtheit zeugen.

⁷⁷ Stojanović, n. dj. I, 516 (Dubrovčani kralju 14. IV 1442).

⁷⁸ D. Farlati, *Illyricum sacrum* IV, 257/8 (pismo pape Eugena IV svom legatu u Bosni 3. XI 1445).

⁷⁹ V. bilj. 40.

Im letzten Kapitel untersucht der Verfasser die Bedeutung der durch die Analyse gewonnenen Angaben für die Lösung der noch immer ungenügend aufgeklärten Fragen über die Erfolge der franziskanischen Mission in Bosnien bis zu Anfang des XV. Jahrhunderts und über die Rolle der häretischen »Bosnischen Kirche« im dritten und vierten Dezennium desselben Jahrhunderts im öffentlichen Leben des Staates. Der Verfasser schliesst seine Untersuchung mit der Feststellung ab, dass im angegebenen Zeitraume von einem Sinken des Ansehens und des Einflusses der »Bosnischen Kirche« nicht die Rede sein kann und dass erst mit den 40-er Jahren eine zuerst allmähliche und späterhin radikale Umwandlung in dieser Hinsicht eingetreten sei.

